

Interview

Rik Nijland

Nieuwkomers bij het waterschap

Waterschap Rivierenland is waterbeheerder in een dwarsdoorsnede van Nederland, van de Duitse grens tot Kinderdijk. Regelmatig duiken hier exotische plaagsoorten op. Bestrijding kost geld en vooral veel hoofdbreken.

‘Vorig jaar hebben we 260 duizend euro uitgegeven aan de bestrijding van grote waternavel, alleen al in de Alblasserwaard.’ Maloe Dekker, bioloog bij de afdeling Beheer en Onderhoud van Waterschap Rivierenland in Tiel maakt duidelijk dat exoten niet alleen onze natuur uit het lood brengen maar ook praktische problemen veroorzaken bij het peilbeheer, die veel geld kosten. ‘Zeker na een aantal zachte winters is de situatie met grote waternavel dramatisch’, zegt ze.

Het was deze Noord-Amerikaanse nieuwkomer die het waterschap in 2009 deed beseffen dat er meer nodig was dan een schepje er bovenop bij het reguliere onderhoud van kades en waterlopen. ‘De sloten stonden toentertijd letterlijk bol van de planten’, aldus Dekker. ‘We kregen problemen met aan- en afvoer van water maar ook de kwaliteit verslechterde zienderogen. Als je je sloten van de ene tot de andere oever vol hebt staan met één plantensoort dan groeit er niks anders meer, dan is het een dooie bende.’ En ook de waterkwaliteit is de verantwoordelijkheid van het waterschap, aldus Ronald Gylstra, ecologisch adviseur van Rivierenland. Primair zijn veiligheid en beschikbaarheid van water, zegt hij, maar het waterschap is ook verantwoordelijk voor een goede waterkwaliteit. ‘Ons motto is voldoende én schoon water.’

‘Grote waternavel slokte zoveel geld op dat er aan de bestrijding ervan een beleidsdocument ten grondslag moest liggen’, aldus Gylstra. Als eerste waterschap in Nederland stelde Rivierenland daarom een breed plaagsoorten-beleid vast, gebaseerd op de aanwezige kennis en vastgelegd in de in 2014 geactualiseerde ‘Nota Bestrijding inheemse en exotische plaagsoorten’. Daarin komen, naast bijvoorbeeld de inheemse brandnetel en braam, ook tal van exoten aan de orde waar het waterschap mee kampt of in de toekomst mee te maken kan krijgen. Hoe moet er bij een besmetting worden gehandeld, of welke maatregelen moeten juist achterwege blijven?

Waterschap Rivierenland heeft leergeld betaald voor al te dierste acties. ‘Aanvankelijk hebben wij alle fouten gemaakt die maar mogelijk zijn’, vertelt Dekker. ‘De waterteunisbloem stond op één plek langs het Inundatiekanaal bij Tiel. Toen we daar natuurvriendelijke oevers gingen aanleggen, hebben we grond met wortelstokken en al verplaatst.’

Ook bij Hardinxveld pakte de bestrijding van een exoot aanvankelijk averechts uit. Daar meldden burgers in 2010 dat een watergang dichtgroeide, waardoor de lokale pleziervaart en zwemmers hinder ondervonden. De dader was de waterwaaier, een Noord-Amerikaanse onderwaterplant. ‘Als het water een beetje is opgewarmd groeit die plant vijf of tien centimeter per dag’, aldus Dekker. ‘We waren erg bang voor besmetting van de achterliggende polder. Daarom zijn we gaan maaien, maar elk afgebroken stukje groeit weer uit tot een nieuwe plant. Door onze goede bedoelingen heeft die waterwaaier zich over enkele honderden meters verspreid. Met heel veel inspanning en een berg geld hebben we die invasie uiteindelijk onder controle gekregen’.

Hydro-venturi boot verwijdert waterwaaier (foto: Waterschap Rivierenland).

Zo werd twee keer een hydro-venturi boot ingezet, à 40 duizend euro per keer. Dat is een soort omgekeerde baggerboot. In plaats van bagger slurpen, blaast die met een spuitlans lucht en water in de bodem. Daardoor komen de wortels van de waterwaaier los en gaan de planten drijven, waarna ze worden verzameld. ‘We hebben die plant nu vrijwel weg, maar 100 procent zeker kun je niet zijn. We laten al een paar jaar het hele traject afzwemmen door duikers. Als je de waterwaaier vanaf de kant ziet, ben je eigenlijk al te laat.’

Gylstra: ‘Hoe eerder je erbij bent, hoe beter natuurlijk. Als je het eerste exemplaar verwijdert, dan is er niks aan de hand. Maar vindt die eerste plant maar eens.’ Omdat voorkomen nog beter is, maakt het waterschap het publiek actief via voorlichting en gastoptredens duidelijk dat je geen aquariumplanten in de plomp moet gooien, de primaire bron van alle problemen. Ook in meer georganiseerd verband proberen de waterschappen risico's op een invasieve exoot te verkleinen. Samen hebben ze een werkgroep/kennisnetwerk geformeerd om problemen te bepreken en ervaringen uit te wisselen. Dit kennisnetwerk praat mee in het overleg rond het in 2010 gesloten Convenant Waterplanten, waar ook tuincentra en kwekers bij zijn betrokken. Plaagsoorten of potentiële plaagsoorten werden dankzij dit overleg uit de winkel geweerd. Momenteel wordt besproken hoe verder te gaan, omdat er een Europese exotenverordening van kracht is. Daaraan is een lijst plant- en diersoorten gekoppeld, waarvoor geldt dat deze bestreden moeten worden (zg. Unielijst, zie de

Hoop et al. en Adriaens et al., p. 113 + 116). Maar ook het bezit, vervoer en kweken is verboden. Gylstra: 'Er was volop bereidheid om samen te werken. Verschillende kwekers voelen zich nu echter gedupeerd, doordat die Europese lijst soorten bevat als waterhyacint, die een groot deel van hun omzet vertegenwoordigen. Het gaat om planten die erg vorstgevoelig zijn. Alleen in Zuid Europa vormen die een probleem, maar ze zijn in de hele EU verboden.' Hoewel alle medewerkers in de buitendienst zijn geïnstrueerd om hun ogen open te houden en verdachte planten of dieren te melden, ligt het gevaar van nieuwe uitbraken van exoten op de loer. In 2014

Handmatige verwijdering grote waternavel (foto: Waterschap Rivierenland).

werd de watercrassula nog aangemerkt als potentiële bedreiging voor Waterschap Rivierenland. Inmiddels heeft de alarmbel geluid. Bij Wijchen is over enkele kilometers een watergang en de bijbehorende oever dichtgegroeid met deze van oorsprong Australische alleskunner. Het plantje trekt zich niets aan van vorst en groeit zowel op land als onder water, meestal in wat voedselarmere milieus.

'Het was een watergang met interessante waterplanten maar nu is het vlakdekkend watercrassula', vertelt Dekker. Gylstra vult aan: 'We hebben geld gemobiliseerd en een kennisinstituut gevraagd om de literatuur door te spitten. Op basis daarvan moesten we concluderen dat er weinig tegen dit plantje te ondernemen valt. In Brabant is er al een geïnfecteerd ven dichtgeschoven, omdat opgeven eigenlijk de enige optie was.'

Voorlopig is vooral uit de buurt blijven het devies. 'We proberen verdere verspreiding te voorkomen maar die watercrassula is een soort vetplantje, elk blaadje kan weer uitgroeien. Voor je het weet ben je zelf als beheerder de grootste verspreider, bijvoorbeeld via schoenen of doordat stukjes plant met een machine meeliften. Het is bijna niet tegen te houden.'

Juist voor dergelijke nieuwe lastige beheervragen verwacht Gylstra

nieuw bestuurlijk elan door de nieuwe Europese exotenverordening. Hij hoopt dat de waterschappen er minder alleen voor komen te staan. Bijvoorbeeld doordat het waterschap zijn burens, bijvoorbeeld gemeentes of ProRail, aan kan spreken als een exoot afkomstig is van hun terrein. 'Bovendien is nu door de EU vastgelegd welke exoten moeten worden bestreden. In Nederland was tot voor kort alleen grote waternavel opgenomen in wetgeving. Op extra geld reken ik niet, maar wel op samenwerking, onderzoek en kennisontwikkeling hoe we de bestrijding dan moeten aanpakken. De provincies zijn al met de uitwerking van die Europese verordening aan de slag. Zij zullen

er ook zeker iets mee moeten; zij zijn verantwoordelijk voor de natuurkwaliteit en de biodiversiteit in Nederland.'

Maar soms kan de natuur ook haar eigen boontjes doppen. In 2012 ontdekte het waterschap in de gracht van Tiel de gevreesde waterwaaier. 'Gaan we nou weer 40 duizend euro uitgeven voor zo'n hydro-venturi boot, was de vraag', aldus Gylstra. 'Omdat we de gracht redelijk met gaas konden afsluiten van andere watergangen, isoleren dus, hebben we de plant niet actief bestreden. Tegelijkertijd zijn we gestart met het monitoren van de vegetatie. Bij de tellingen in mei van dit jaar hebben we de waterwaaier niet meer aangetroffen.'

Inrichting en beheer zijn steeds meer gericht op natuurkwaliteit, van natuuroevers tot vismigratie. Hopelijk creëren we daarmee watersystemen die meer weerstand bieden tegen plaagsoorten. Dekker: 'Op een gegeven moment ben je het punt voorbij dat je een exoot nog efficiënt en effectief kunt bestrijden. Dan moet je zo'n soort accepteren en maar hopen dat een nieuwe balans ontstaat waardoor ook inheemse soorten weer een kans krijgen, zoals in Tiel is gebeurd. Ik hoop dat dit met watercrassula in Wijchen binnen tien jaar ook het geval is.'

Nieuwe gravers

Vormen exotische rivierkreeften een bedreiging voor onze dijken en kades? (zie ook van Dobben et al., dit nummer). Vooral de rode en de gestreepte Amerikaanse rivierkreeft zijn fanatieke gravers die zich verschuilen in tot wel een meter diepe gangen. Mede door hun graafactiviteit lekte in de winter van 2015 het water door de Hoge boezemkade bij Kinderdijk, die over twintig meter moest worden gerenoveerd. Bij het opengraven werden tal van kreeften

aangetroffen. 'Waarschijnlijk zijn hun gangen in contact gekomen met gangen van mollen of muskusratten', zegt Ronald Gylstra. 'We laten nu onderzoek doen om te bepalen hoe groot de schade is die deze exoten aanrichten en hoe we moeten omgaan met deze nieuwe groep gravers'.

Ook maakt Gylstra zich zorgen over de ecologische gevolgen van de kreeftenplaag. 'Het zijn slopers die vaak in hoge dichtheden voorko-

men. Het liefst eten ze dierlijk voedsel zoals macrofauna, eieren van vissen of amfibieën. Vervolgens beginnen ze aan de eiwitrijke delen van waterplanten. Bovendien maken ze door hun activiteiten het water troebel. Het zijn ecosysteme engineers waar we met de kennis van nu weinig tegen kunnen beginnen. Als we onze watersystemen robuuster maken, hopen we dat op termijn meer predatoren ze ontdekken. Er worden soms al palingen gevangen die vol zitten met jonge rivierkreeftjes.'